

Alkany

- bývají označovány jako parafíny
- nasycené uhlovodíky (mají pouze jednoduchou vazbu)
- alifatické (nejsou cyklické)
- v molekule se nachází pouze uhlíky a vodíky
- obecný vzorec C_nH_{2n+2}
- homologická řada (každý prvek je navýšen o $-CH_2-$)
  - methan CH_4 CH_4
  - ethan C_2H_6 H_3C-CH_3
  - propan C_3H_8 $H_3C-CH_2-CH_3$
  - butan C_4H_{10} $H_3C-CH_2-CH_2-CH_3$
  - pentan C_5H_{12} $H_3C-CH_2-CH_2-CH_2-CH_3$
  - hexan, heptan, oktan, nonan, dekan, undekan (11), ikosan (20), triakontan (30)
- nejdelší řetězec = hlavní řetězec, je nerozvětvený
- větvení
  - pentan $H_3C-CH_2-CH_2-CH_2-CH_3$
  - isopentan částečně větvený
  - neopentan kompletně rozvětvený
  - n-pentan – látka, kterou tvoří molekuly s různým větvením
(*fact-check: n-pentan = pentan, tedy nevětvený řetězec, zdroj: Wikipedia*)
- alkyl – uhlovodíkový zbytek, který vznikl odtržením jednoho či více vodíků
  - $CH_4 \rightarrow CH_3-$ (methyl)
  - $H_3C-CH_3 \rightarrow H_3C-CH_2-$ (ethyl)
- názvosloví
  - určení hlavního řetězce (nejdelší, s nejvyšším počtem uhlíků)
  - pojmenování alkynů či substituentů podle polohy a povahy
  - pojmenování hlavního řetězce
  - číslování základního řetězce (arabskými číslicemi) a to tak, aby soubor určujících řetězců měl co nejmenší číslo
- např. 2,3,5-trimethylhexan, 4-ethyl-3,3-dimethylheptan
- cykloalkany
- výskyt – ropa, zemní plyn
- vlastnosti
  - skupenství – C_1-C_4 plyny, C_5-C_{17} kapaliny, $C_{18}-\dots$ pevné látky
  - málo reaktivní (nereagují s H_2SO_4 , HCl , $KMnO_4$)
  - nerozpustné ve vodě
  - hořlaviny (nízkouhlikaté)

- reaktivita
  - hoření methanu
    - $\text{CH}_4 + \text{O}_2 \rightarrow \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$
dokonalé spalování, modrý plamen, zdroj energie
    - $\text{CH}_4 + \text{O}_2 \rightarrow \text{C} + \text{H}_2\text{O}$
nedokonalé spalování, C = saze, gumárenství
    - $\text{CH}_4 + \text{O}_2 \xrightarrow{(1500^\circ\text{C})} \text{HC}\equiv\text{CH} + \text{H}_2 + \text{CO}$
HC≡CH – ethyn
  - výroba syntézního vodního plynu
 $\text{CH}_4 + \text{H}_2\text{O} \xrightarrow{(\text{Ni}) (850^\circ\text{C})} \text{CO} + \text{H}_2$
  - radikálové reakce (substituce radikálová – S_R)
    - chlorace methanu
 $\text{CH}_4 + \text{Cl}_2 \xrightarrow{(\text{UV})} \text{CH}_3\text{Cl} + \text{HCl}$
      - iniciace (I) – počátek reakce, kdy homolytickým štěpením vznikají radikály
 $\text{Cl}_2 \xrightarrow{(\text{UV})} 2 \text{Cl}\cdot$
      - propagace (P) – vznik hlavních produktů, kdy radikály útočí na uhlovodíky
 $\text{Cl}\cdot + \text{CH}_4 \rightarrow \text{HCl} + \text{CH}_3\cdot$
 $\text{CH}_3\cdot + \text{Cl}_2 \rightarrow \text{CH}_3\text{Cl} + \text{Cl}\cdot$
      - terminace = zakončení – zbylé radikály spolu reagují
 $2 \text{Cl}\cdot \rightarrow \text{Cl}_2$ (vzácně)
 $\text{Cl}\cdot + \text{CH}_3\cdot \rightarrow \text{CH}_3\text{Cl}$
 $2 \text{CH}_3\cdot \rightarrow \text{CH}_3\text{--CH}_3$
    - sulfochlorace methanu
 $\text{CH}_4 + \text{SO}_2 + \text{Cl}_2 \xrightarrow{(\text{UV})} \text{CH}_3\text{--SO}_2\text{--Cl} + \text{HCl}$ (methansulfonylchlorid)
      - iniciace
 $\text{Cl}_2 \xrightarrow{(\text{UV})} 2 \text{Cl}\cdot$
      - propagace
 $\text{Cl}\cdot + \text{CH}_4 \rightarrow \text{CH}_3\cdot + \text{HCl}$
 $\text{CH}_3\cdot + \text{SO}_2 \rightarrow \text{CH}_3\text{SO}_2\cdot$
 $\text{CH}_3\text{SO}_2\cdot + \text{Cl}_2 \rightarrow \text{CH}_3\text{SO}_2\text{Cl} + \text{Cl}\cdot$
    - nitrace methanu
 $\text{CH}_4 + \text{HNO}_3 \xrightarrow{(\text{t})} \text{CH}_3\text{NO}_2 + \text{H}_2\text{O}$ (nitromethan)
- příprava
  - z nenasycených uhlovodíků = hydrogenace (katalyzátor = Pt, Pd, Ni)
 $\text{R--CH=CH--R}' \xrightarrow{(\text{H}_2, \text{kat.})} \text{R--CH}_2\text{--CH}_2\text{--R}'$ (R = uhlovodíkový zbytek)
  - z halogenderivátů
    - $\text{R--CH}_2\text{--Br} \xrightarrow{(\text{H}_2, \text{kat.})} \text{R--CH}_3 + \text{HBr}$
      - ethylbromid, bromethan
    - $\text{Br--CH}_2\text{--CH}_2\text{--CH}_2\text{--CH}_2\text{--CH}_2\text{--Br} + \text{Zn} \rightarrow \text{cyklopentan} + \text{ZnBr}_2$
    - Wurtzova syntéza
 $2 \text{CH}_3\text{--Cl} + 2 \text{Na} \rightarrow \text{CH}_3\text{--CH}_3 + 2 \text{NaCl}$
 $2 \text{CH}_3\text{CH}_2\text{Cl} + 2 \text{Na} \rightarrow \text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{CH}_3 + 2 \text{NaCl}$
- methan (CH₄) – hlavní složka zemního plynu (i bahenního plynu a bioplynu), palivo, výroba ethynu